

"BOTANICA POPORANĂ ROMÂNĂ"

Despre personalitatea lui S.Fl.Marian (1 sept. 1847 - 11 apr. 1907), ca și despre valențele multiple ale impunătoarei sale opere etno-folclorice, s-au scris numeroase studii și articole, unele semnate de remarcabile autorități în materie, s-au emis o serie de aprecieri memorabile, începând cu B.P.Hașdeu, s-au elaborat două monografii (una semnată de Mircea Fotea iar cealaltă, mai recentă, de Paul Leu), ambele - contribuții notabile, însă monografia peotriva staturii cultural-științifice a ilustrului folclorist și etnograf încă nu și-a făcut apariția.

Cum era și firesc, din sfera de cuprindere a acestor cercetări nu a rămas pe dinafară latura inedită a operei lui S.Fl.Marian, mai mult sau mai puțin apropiată de stadiul finalizării, publicându-se semnalări, descrieri, fragmente inedite. În acest sens, **Botanica poporană română**, lucrare monumentală, nu numai ca proporții volumetrică, a constituit "calul de bătaie" cel mai preferat al cercetătorilor, încât s-ar putea spune că, în coordonatele ei esențiale, lucrarea este deja cunoscută de cei interesați; numai că diversele capitole publicate nu s-au chiar atât de simplu de reperat, date fiind multitudinea și varietatea revistelor care le-au găzduit și marea distanță în timp - circa 120 de ani - de când S.Fl.Marian, începând a-i conferi lucrării sale contururi precise, a încredințat tiparului primele eșantioane. Faptul în sine este elocvent, mai întâi în privința valorii științifice a acestei opere și, cu toate că a dat de gândit multora dintre exploratorii ei, până în prezent nu s-a întrezărit o soluție editorială adecvată. Dintre dificultățile mai frecvent invocate ar fi de reținut următoarele: aducerea la zi a nomenclaturii în limba latină; glosarea unor termeni "tehnic", arhaici sau regionali; redactarea aparatului critic după normele în vigoare în momentul de față; actualizarea ortografiei; stabilirea unei soluții de echilibrare a capitolelor definitivite de Marian și a celor mai puțin marcate de travaliul elaborării complete; ordonarea după un criteriu intrinsec a celor vreo 525 de capitole care, în succesiunea actuală, par a reprezenta opțiunea regretatului Mihai Cărașu, fost profesor la Liceul "Ștefan cel Mare" din Suceava, ginerele și moștenitorul lui S.Fl.Marian, deci a unui amator, chiar oricât de bine intenționat. După toate aceste operații și altele care se mai pot ivi, ar mai rămâne un "amănunt": procurarea fondurilor bănești necesare pentru tipărirea unei lucrări masive (câteva ample tomuri) și "inutile", din moment ce nu poate aduce nimănui nici un beneficiu pecuniar. Dimpotrivă. Beneficiul celălalt, științific, absolut incomensurabil deocamdată... Dar cui folosește o atare "bagatelă", mai ales într-o lume sălbătică (în goană nebunească după acumularea de capital) de această tranziție năucă și fără nici un orizont?! Dar mai bine să revenim la... plantele lui S.Fl.Marian!

Capitolul inedit pe care-l propunem spre publicare este, în felul lui, reprezentativ pentru metodologia cercetării adoptate de S.Fl.Marian, în genere, și pentru **Botanica** sa în particular, căci autorul își stabilise un fel de grilă de lucru pe care o aplica, în funcție de situație, cu diferențierile de rigoare: denumirea plantei în limba română, apoi în limba latină și, eventual, în limba germană, urmată de denumirile autohtone înregistrate în diverse zone etnolingvistice românești; descrierea plantei pentru a fi ușor recunoscută (în special în cazul plantelor sălbatice); precizarea locurilor prielnice dezvoltării; indicații cu privire la momentul optim de cultivare sau/și de recoltare;

reproducerea de materiale etno-folclorice cu referințe la planta respectivă (credințe, datini, eresuri, obiceiuri, legende, doine, povești, proverbe, zicători, descânțece, vrăji, farmece etc.) precum și întrebunțările plantei în diverse domenii, cu precădere în acela al terapiei umane și veterinare - al fitoterapiei, într-un cuvânt.

Toată această gamă de informații Marian a colectat-o de pe o arie amplă din spațiul spiritual românesc, prin investigarea directă (în Bucovina) dar și prin mijloace: intermediari sau surse bibliografice, toate menționate cu o scrupulozitate exemplară în aparatul critic aferent fiecărui specimen. În felul acesta, oricare dintre capitole se constituie într-un veritabil articol al unei vaste și reprezentative enciclopedii etno-botanice, folclorice și fitoterapeutice, după cum cealaltă lucrări ale lui Marian, similare acesteia (**Ornitologia poporană română**, **Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor**), ca și cele dedicate momentelor fundamentale ale vieții (nașterea, nunta și înmormântarea) sau sărbătorilor la români, reprezintă, la rândul lor, astfel de abordări monografice în manieră enciclopedică. De remarcat este și faptul că multitudinea și varietatea textelor folclorice citate (cele mai multe doar fragmentar, în virtutea țelurilor și specificul etnografic ale lucrărilor) conțin o claviatură amplă de conotații estetice sau de implicații etnolingvistice care merită o abordare separată.

Astfel de caracteristici ale lucrării, precum și altele ce pot ieși, pe parcurs, la iveală, în ipoteza unei abordări globale, atestă cu prisosință faptul că investigarea și valorificarea acestui inestimabil manuscris (zece tomuri a câte zece fascicule fiecare cu mai multe capitole, plus un ierbar) impune o conclucrare pluri - și interdisciplinară, de unde și altă explicație a acoperirii lui - a manuscrisului - cu o grea și nemeritată indiferență editorialistică.

După aceste succinte considerații de natură mai mult signalistică, e cazul să reproducem, cu titlu ilustrativ, un capitol din **Botanica poporană română** - Inul - pe care-l oferim publicului cititor și că pe un omagiu adus lui S.Fl. Marian, acum, când se împlinesc un veac și jumătate de la nașterea și 90 de ani de la moartea acestui ilustru savant, cercetător al sufletului românesc ancestral, ale cărui coordonate le-a pus în evidență prin cele mai specifice dintre modalitățile sale de manifestare genuină.

Nicolae CĂRLAN

INEDIT

INUL (*Linum usitatissimum* L.)

O legendă din **Transilvania**, comuna Uștea-inferioară, comitatul Făgăraș, ne spune cu privire la originea **inului** următoarele:

"Când a făcut Dumnezeu florile, ierburile, buruienile precum și toți pomii și copacii câți se află pe fața pământului, **inul** nu l-a făcut, ci numai cânepa pre care a împărățiat-o în două table.

Și dintru început amândouă tablele acestea de cânepă trăiau în cea mai bună înțelegere între olaltă ca două surori adevărate. Mai pe urmă, însă, uitând că sunt surori, au început a se certa pentru întâietate. Și cât era ziua de mare nu mai încetau de-a batjocuri una pe alta.

Văzând Dumnezeu de la un timp că tablele de cânepă, ce le-a făcut el, se ceartă neconținut și voind să curme odată gâlceava dintre dânsese, a lăsat-o pe una să fie cânepă, ca și mai înainte, iară pre cealaltă a prefăcut-o în **in**.

Și de atunci se zice că e inul".¹

Când și în ce chip a început omenirea a-l cultiva și a-l lucra, despre aceasta legenda nu ne amintește nimic.

E însă mai mult decât sigur că românii l-au cultivat și lucrat de la începutul existenței lor ca români, căci nu numai tradițiunea, ci chiar și unele dintre poeziile populare ne spun că cămășile cele mai alese și mai fine cu care îndătinău și mai îndătimează chiar și-n ziua de astăzi a se schimba în zile de sărbătoare, erau făcute numai din **in**.

Ba, **schimburile** uzitate la nunți, ne spun răsădit că mai de mult, când era mai mare belșug în țările locuite de români, și când se semăna mai mult în ca în ziua de astăzi, cămășile cu care se schimbau mirii când aveau să meargă la cununie precum și brăiele, cu care se încingeau miresele, nu erau făcute din altă materie, ci numai din **in**.

Drept dovadă despre aceasta ne pot servi și următoarele versuri, ce le reproducem dintr-o orațiune la nunți, prin care se închină **schimburile mirelui** ce i le dăruie mireasa în ajunul cununiei:

...Și negoțele mai mice
Le-am pus toate prin caice
Și le-am adus toate-aice:
Nucușoare și alune,
Merișoare și smochine,
Și-o cămeșică de in
Să-ți fie voia deplin,
Cu cheutori de bumbac,
Cum dumitale îți plac...²

Iar în privința **brăului de in** o doină din Banat, comuna Herendești, ne spune următoarele:

Bate vântul sălcile,
Să pornească luntrile,
Să pornesc și io cu ele,
Să mă duc la Seghedin
Să-mi cumpăr un brâu de in,
Să-l trimit la mândr-acasă,
Ca să vadă și să creadă
Cum mi-i inima de neagră.³

Ce se atinge de lucrarea **inului** în special, amintim numai atâta că acesta se lucra întocmai ca și cânepa întrebunțându-se aceeași procedură la topirea lui precum și aceleași unelte la melițarea și țesutul pânzei

dintrânsul.

Și precum nevestele și fetelă, care nu se pricep sau din cauza lenei nu vor să se ocupe [de] cultivarea și lucrarea cânepii, sunt luate în răs și batjocură, tot așa sunt luate în răs și batjocură și acelea care nu se pricep sau li-i greu a lucra **inul**.

Iată ce ne spune o poezie populară din **Transilvania** despre o asemenea nevastră:

-Scoală, mândră, hai la sapă!
-Nu pot, badeo, că-s beteagă!
-Scoală, mândră, hai la târg!
-Stăi, badițo, că mă schimb!
-Să-ți cumpăr claie de in!
-Mai bine-o vadră de vin!

Inul trebuie lucrat,
Vinul numai pripărat;
Inul trebuie muncit
Vinul numai îndulcit!⁴

O altă poezie populară din **Țara Românească**, prin care se ia în batjocură o femeie căreia-i place a petrece mai mult prin crășme și a bea decât a lucra **inul**, sună precum urmează:

Bată-l vântul și sâniul
P-âl de tot samănă **inul**,
Și nu sădesce la viță,
Domnul milă să-i trimită.
Nu i-ar mai ajuta dracul
...Ălui de face daracul:
Când va lua și-l va începe
Să cadă-n el, să se-nțepe.
Găsi-l-ar sughiț și tuse
P-âl de face **furci și fuse**
Și nu ia pruni să sădească,
Țuica să se înmulțească.
Dumnezeu sfântul s-ajute
Ăluia de face bute,
Și să ferească de boabe
Pe ăl de face la oale!⁵

Inul însă se-ntrebunțează nu numai spre a produce pânză dintrânsul, ci totodată și ca leac contra mai multor umflături și abscese.

Așa **sămânța de in** e bună pentru **uimă, tâtarcă, scurtă, rujă, buboacie, vătămătură** precum și pentru multe alte bolfe și bube rele, căci ea are putere de-a muia absce[se]le acestea, a le deschide sau a le sparge și a trage toată răutatea dintrânsele afară.

Femeile știutoare, care voiesc să vindece **uima** sau **tâtarcă** iau **sămânța de in**, o fierb în lapte dulce și fac dintrânsa un fel de alifie sau legătoare. După ce-au făcut alifia o pun călduță la **uimă** sau **tâtarcă**. **Uima și tâtarcă**, în urma aceasta, se moaie și apoi, deschizându-se și ieșind toată răutatea dintrânsa afară, în scurt rana se trage și se vindecă.⁶

Alte femei, din contră, iau **sămânța de in**, o pun într-o tigaie cu **goscior dulce** și fac dintrânsa un fel de **bălmuşel**. Bălmuşelul acesta îl întind apoi pe o frunză ca să se ștămpere puțin și după aceea îl pun pe **uimă**. În urma aceasta **uima**, care se face la sold, subsuoară sau în spate, și care uneori e mai mare chiar și decât un ou de găscă, fie proaspătă sau învechită, se sparge iese toată răutatea dintrânsa, și se vindecă, căci mai bun leac contra ei decât bălmuşelul acesta nu mai este altul.⁷

Tot cam așa se vindecă **uima** și de către o seamă de românce din **Transilvania**.

"Uima - spun acestea - se ivește în forma unui buboi de culoare roșie, dar morbosul are a se lupta cu mai mari dureri.

Uima e o bubă nepericuloasă și se poate cura atât la început cât și la fine.

Când e deja coaptă se leagă cu pap de **sămânță de in** fierț în lapte dulce și aplicat pe dânsa în stare călduță"⁸.

Pentru **vătămătură** se pune alifie făcută din **sămânța de in** la pânțecă anume ca să strângă toată durerea la un loc, pentru că **vătămătura**, după credința și spusa poporului, e împărățiat prin tot corpul.⁹

Tot cu **sămânța de in**, prăjită în untură proaspătă și curată de porc sau în unt, se leagă și umflăturile care în urma aceasta se dezumflă.¹⁰

Sămânța de in, fiartă mult până ce se formează dintrânsa un mucilagiu se întrebunțează ca cataplasma emolient, mai cu

Din "Culegeri de folclor"

(La fântână)

Frunză verde de sulcină,
Vino puiculiță vină!
De trii ori pe săptămână
La bădița la fântână
La fântâna din grădină,
Că te-aștept făr' de hoină,
La fântâna cea din sus,
Că te-aștept cu dor nespus.
Ieși puicuță la zăplaz,
Că te-aștept cu dor și haz;
Ieși puicuță la porțiță

Și-mi dă apă și guriță,
Că de apă sete mi-i
Și de gură doru-mi-i...
Pentru-un pic de sărutat
N-a mai fi nici un păcat!
"Apă bade eu și-oi da
Da guriță cred că ba,
Că m-a bate mămuța,
Și mă tem că mă-i mușca,
Mușcătură-nveninată
Și mi-a trebui deodată
Doftor bun de la Bacău,
Să mă mântuie de rău."

Culeasă din Voitinul